

LOVORKA ČORALIĆ

SENJANI U VENECIJI OD 15. DO 18. STOLJEĆA

Lovorka Čoralić
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta
HR 41000 Zagreb

UDK:949.713 "14/17"
Izvorni znanstveni rad
Ur.: 1992-12-20

U radu autor na osnovu građe iz mletačkih arhiva razmatra nazočnost i djelovanje Senjana u Veneciji od XV. do XVIII. stoljeća. Posebno je obrađen intenzitet doseljavanja Senjana, njihova zanimanja, rodbinske i prijateljske veze, napose ukoliko se one odnose na druženje s doseljenicima iz drugih dijelova istočnojadranske obale. Autor prikazuje duhovni život Senjana i njihove legatate namijenjen venecijanskim vjerskim ustanovama, te njihove ekonomske mogućnosti i novčano poslovanje. Naglašeno je da su Senjani, unatoč tadašnjoj državno-političkoj odvojenosti od ostalih dijelova istočnojadranske obale podložnih Mletačkoj republici, tijekom cjelokupnog razdoblja na različite načine bili povezani s ostalim našim doseljenicima, te da je stoga nazočnost i djelovanje Senjana u Veneciji prijeko potrebno promatrati u sklopu nazočnosti i djelovanja doseljenika s cjelokupnog hrvatskog prostora u dugom vremenu njihova povijesnog razvoja.

Nazočnost i djelovanje doseljenika s istočne obale Jadrana u Mlecima pojava je koju možemo s obzirom na slojevitost kojom je uvjetovana (prirodno-geografska nedjeljivost jadranskog prostora, državna povezanost, trgovačko-prometne veze, kulturno-umjetnička prožimanja, itd.) promatrati tijekom višestoljetnog razdoblja njezina povijesnog trajanja.

Razmatranje navedene problematike zahtijeva sagledavanje brojnih i raznovrsnih oblika nazočnosti i djelovanja, izraženih kroz različitost podrijetla doseljenika (država, kraj, grad), mjesta obitavanja i obavljanja svakodnevnih djelatnosti u samoj Veneciji, zanimanja, društvenog statusa i ekonomskih mogućnosti, obitelji i privatnog života, rodbinskih i poslovnih veza, te naposljetku doprinosa kulturno-umjetničkom razvoju grada na lagunama.

Nazočnost Senjana u Mlecima možemo pratiti u sklopu razmatranja nazočnosti i djelovanja doseljenika iz drugih dijelova istočnojadranske obale, ali je ono, dijelom i poradi posebnosti političkoga, društvenog i ekonomskog razvitka Senja sadržavalo neke posebnosti, rjeđe zabilježene kada je riječ o doseljenicima s područja mletačkog dominija na istočnom Jadranu. Većini gradova istočnojadranske obale zajednička je osobina da se tijekom cjelokupnoga promatranog razdoblja nalaze u sastavu Mletačke Republike. Senj je,

nasuprot njima, u periodu od 1271. do 1470. u sklopu prostrane oblasti kojom upravljaju krčki knezovi Frankopani, a zatim ga je u vojnom pohodu od 1469. do 1470. zauzeo po nalogu kralja Matije Korvina kapetan Blaž Podmanicki (Blaž Mađar). Senj dobiva titulu slobodnoga kraljevskog grada, te uskoro postaje središte istoimene kapetanije koja obuhvaća Brinje, Otočac i Starigrad. Vojna uprava u gradu i status jednog od najvažnijih obrambenih gradova habsburgovaca u ovom dijelu Carstva ostat će bitnim obilježjem Senja i tijekom čitavog XVI. - XVII. stoljeća (razdoblje koje svojom nazočnošću obilježavaju uskoci). Tek u drugoj polovici XVIII. stoljeća, usporedo s postupnim sređivanjem prilika u zaleđu i sve većim udaljavanjem od neposredne granice s Turcima, Senj je bio forsiran u sklopu opće merkantilističke politike austrijskih vladara kao značajno središte posredničke trgovine i izvozna luka Primorja. Takav povijesni razvoj Senja zasigurno je po svim svojim obilježjima odudarao od uobičajenog razvoja koji je za područja pod mletačkim dominijem više ili manje ujednačen. Ipak, usprkos posebnosti vlastitoga povijesnog razvoja, koja su se nužno morala odraziti i na određena demografska kretanja (migracije) stanovništva na području grada i okolice, Senj se, kada je riječ o problematici kojom se ovdje bavimo, uklapa u sveobuhvatan i po mnogočemu jedinstven tijek migracionih procesa i oblika nazočnosti i djelovanja naših doseljenika u Veneciji tijekom višestoljetnoga povijesnog razvoja.

Na osnovu izvorne građe i literature obrađene pri višemjesečnom istraživačkom radu u Veneciji (arhivski i bibliotečni fondovi u tamošnjim znanstvenim ustanovama: Archivio di Stato di Venezia, Archivio di Scuola Dalmata dei Ss. Girogio e Trifone, Biblioteca Marcianam Querini Stampalia) pokušat ćemo u ovom radu, u najopćenitijim crtama, prikazati osnovne oblike nazočnosti i djelovanja Senjana u Veneciji tijekom razdoblja XV. - XVIII. stoljeća, te ih, kada je to moguće, usporediti s istovrsnim oblicima djelovanja doseljenika iz drugih dijelova istočnojadranske obale. S obzirom na to da je glavni istraživanja bila usmjerena na arhivski materijal jedinstvenog podrijetla (notarski spisi), držali smo najprikladnijim da se u ovom radu služimo navedenom serijom, te će stoga serije notarskih spisa, napose oporukâ i inventarâ koji se nalaze u Državnom arhivu Venecije biti osnovna izvorna građa na kojoj je zasnovana istraživačka koncepcija ovog rada.

I. VREMENSKI OKVIR

Nazočnost Senjana u Mlecima tijekom prošlih stoljeća može se s obzirom na učestalost spominjanja i sveukupnu brojnost doseljenika u pojedinim razdobljima podijeliti na nekoliko razdoblja. Analizu smo izvršili na osnovu većeg broja uzoraka jedinstvene arhivske građe (notarski spisi - oporuke) za razdoblje od XV. do kraja XVII. stoljeća. U razdoblju od god. 1400. do 1450. intenzitet useljavanja Senjana nije znatan. Ali se pedesetih i šezdesetih godina XV. stoljeća počinje bilježiti postupni porast. Vrhunac useljavanja bilježimo krajem (posljednja četvrtina) stoljeća, ali se trend znatnog useljavanja Senjana nastavlja i tijekom prve polovice XVI. stoljeća. Razloge ovako naglog porasta kroz čitavo jedno stoljeće kontinuirano visokog priliva senjskih doseljenika, koji se u potpunosti podudara s intenzitetom useljavanja doseljenika iz ostalih dijelova naše obale, možemo, uz ostalo, tražiti u složenoj političkoj i ratnoj situaciji na cjelokupnom prostoru Balkana. Slavenski narodi balkanskog područja nalaze se tijekom tog vremena u

stalnoj opasnosti od turskog nadiranja, kojim se polagano ali neumitno zauzima najveći dio dotada slobodnih zemalja ovoga područja. Padom Bosne godine 1463. otvara se prostor i za dublje turske provale u unutrašnjost Hrvatske i zaleđe dalmatinskih gradova. Opstojeći tijekom ovog razdoblja kao jedno od najvažnijih vojno-strateških uporišta protuturske obrambene linije u v. jeu Hrvatske, grad Senj, sad već u potpunosti podređen vojnoj upravi i svemu onome što iziskuje isključivo ratna uloga koja mu je u cijelosti dodijeljena, umnogome će osjetiti zbivanja u svom neposrednom zaleđu. Nekada osnovna i nadasve unosna privredna djelatnost Senjana - posrednička trgovina¹ u velikoj je mjeri sprečavana stalnim ratnim događanjima. Komunikacije s balkanskim zaleđem iščezavaju, a sam grad istodobno postaje stjecištem mnogobrojnih izbjeglica s područja koje je zauzeo turski osvajač. Sve manje nalazeći mogućnost ekonomskog opstanka u samom Senju, mnogi će njegovi žitelji iseljavati u različite gradove zapadnojadranske obale, pri čemu će Venecija kao jedan od vodećih gradova zasigurno imati značajnu ulogu. Iako možda neki od zabilježenih doseljenika u grad na lagunama dolazi samo privremeno, obavljajući ovdje različite poslove (trgovina, brodarstvo), te se nakon nekog vremena vraća u domovinu, primjetno je da veći dio spominjanih useljenika, napose onih sa skromnijim ekonomskim mogućnostima, svoju budućnost vidi u svom trajnom ostanaku, te se ovdje stalno naseljavaju, sklapaju brakove i podižu obitelji, a svojim su poslovima isključivo vezani za Veneciju.

Tijekom druge polovice XVI. stoljeća smanjuje se intenzitet useljavanja Senjana u Veneciju, a u razdoblju XVII. i XVIII. stoljeća njihovo je spominjanje u izvorima bilo svedeno na minimum. Doba je to postupnog procesa smirivanja situacije na hrvatskom prostoru, kada se protjerivanjem Turaka iz neposrednog zaleđa gradova otvara mogućnost za obnovu trgovačkih veza s unutrašnjim dijelom Balkana. Mogućnost da se vlastita egzistencija riješi ostankom u domovini sve se više otvara za stanovnike većine istočnojadranskih gradova, te se, sukladno tome, intenzitet iseljavanja naših doseljenika, te tako i Senjana, na suprotnu obalu Jadrana znatno smanjuje. Osim toga, primjetno je da u razdoblju XVII. i XVIII. stoljeća osobito opada broja doseljenika nižega društvenog statusa, dok istodobno, sukladno s konjunkturuom trgovine i pomorstva na Jadranu, raste učestalost nazočnosti predstavnika bogatijih građanskih ili pučkih obitelji, koje svoj ekonomski procvat nalaze upravo u sve razgranatijem poslovanju s gradovima Apeninskog poluotoka, pri čemu Venecija ima nadasve značajnu ulogu.

II. SPOMINJANJE SENJANA U IZVORIMA

Senjani se u dokumentima kojim raspoložemo navode isključivo s oznakom svoga podrijetla (de Segna). Zanimljivo je pritom primijetiti da se ni u jednom dokumentu navedene serije notarskih spisa iz razdoblja od XV. do XVII. stoljeća, u kojima je registrirana njihova nazočnost u Mlecima, ne navode prezimena Senjana, već samo njihovo i

¹ O trgovini Senja u razdoblju od XIV. do XVII. stoljeća usporedi B. Hrabak, *Regionalna i međunarodna trgovina Mlečana i Dubrovčana drvetom iz Senja (XIV-XVIII stoljeće)*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sv. 24, Zagreb 1991., str. 57.-107.

očevo ime. U odnosu na primjere doseljenika iz ostalih naših gradova, uključujući i one za čiju smo nazočnost i djelovanje u Mlecima raspolagali znatno ograničenijom izvornom građom (Makarani, Poljičani, Omišani, Višani, Korčulani, itd.), Senj je s obzirom na ovo odstupanje zasigurno jedinstven i neponovljiv primjer.

III. ZANIMANJA SENJANA

Zanimanje doseljenika slijedeći je podatak koji u dokumentima zatječemo zabilježen uz prezime, odnosno oznaku grada ili kraja iz kojeg doseljenik potječe. Budući da je udio Senjana u pojedinim zanimanjima nejednak, analizu smo usmjerili na nekoliko skupina zanimanja objedinjenih zajedničkim djelatnostima.

U prvoj skupini zanimanja možemo izdvojiti trgovce različitog opsega i specifikacije, pri čemu je uglavnom riječ o sitničarima (spetier) i trgovcima određene vrste robe (botario - trgovac staklenim posudama; mercator saluminis - trgovac usoljenim mesom).² Iako su trgovci razgranatijeg dosega poslovanja obično najmobilnija i uz jedan grad najmanje vezana skupina, primjetno je da su spomenuti Senjani osrednjih ekonomskih mogućnosti i skromnih poslovnih interesa, te da su životom i djelovanjem trajno vezani uz Veneciju.

U drugu skupinu ubrajamo pomorska zanimanja koja su, s obzirom na maritimni karakter istočnojadranskih gradova, oduvijek često zastupljena među doseljenicima iz svih naših krajeva. Kada je riječ o Senjanima, ovdje bilježimo uvijek cijenjeno i traženo zanimanje patrona broda,³ te, u znatno većem broju, doseljenike zaposlene u najuobičajenijim pomorskim zanimanjima (mornari, brodari, radnici u mletačkim škverovima).⁴

Treća, brojnošću zanimanja i učestalošću uključenosti doseljenika, redovito najveća skupina obuhvaća niz zanimanja pretežno obrtničkog karaktera. Riječ je o zanimanjima usmjernim na različite tesarske poslove (drvodjelci, škrinjari),⁵ tekstilnu proizvodnju (suknari, krznari, radnici u proizvodnji pamuka),⁶ izradu oružja (štitari, mačari),⁷ te razna druga obrtnička zanimanja (kotlar, limar, svjećar).⁸

² Martinus condam Gregorio da Segna spetier, Archivio di Stato di Venezia (dalje ASV), Notarile testamenti (dalje NT), b. 641, br. 264, 5.9.1540; Andrea condam Mathei da Segna botario, b. 878, br. 25, 11.2.1502; Marieta relicta Georgii da Segna mercatoris saluminis, b. 127, br. 674, 29.8.1526.

³ Iohanna relicta Georgii de Segna olim patroni marciliane, NT, b. 125, br. 425, 23.2.1527.

⁴ Jacobus de Segna filius Bartolomei marinarius, NT, b. 858, br. 46, 6.10.1478; Anzola fia condam Matio da Segna mariner, b. 532, br. 62, 1.5.1616; Iohannes da Segna marinarius, b. 955, br. 295, 23.6.1480; Catarina moier Bartoli da Segna barcaroli, b. 987, br. 62, 3.4.1511; Simon da Segna condam Matei squerariol, b. 127, br. 805, 5.2.1521.

⁵ Iacobus Stephani lignariolus de Segna, NT, b. 651, br. 60, 24.8.1478; Lena relicta Jacobi de Segna caselarii, b. 887, br. 78, 22.8.1519; Antonius da Segna marangonus, b. 131, br. 96, 10.4.1480.

⁶ Benetto de Zuane Maria bombaser da Segna, NT, b. 372, br. 8, 16.6.1558; Gregorius condam Philippi da Segna varotaio, b. 849, br. 119, 30.10.1500; Helena condam Pietro da Segna drapier, b. 95, br. 195, 3.5.1548.

⁷ Petrus condam Pauli de Segna scutelararius, NT, b. 911, br. 551, 25.10.1458; Iohannes de Segna condam Jacobi spatarius, b. 959, br. 362, 10.3.1513.

⁸ Martinus de Segna condam Stephani caldelarius, NT, b. 191, br. 489, 15.8.1525; Matheus condam Benedetti da Segna cerdo, b. 378, br. 4, 12.11. 1482; Clemens condam Matei de Segna stagnarius, b.

Iako su naši doseljenici u Mlecima često nazočni u svojstvu nositelja određenih crkvenih službi i dužnosti (arhiđakoni, đakoni, župnici, klerici itd.), a nerijetko ih zatječemo i kao redovnike najrazličitijih samostana, sa senjskog prostora bilježimo svega jedan primjer uključenosti u ovdašnje crkvene službe.⁹ Slično tome, krajnje rijetko bilježimo i podatke Senjanima zaposlenim u djelatnostima koje financira država (vojna služba - topnik).¹⁰

Senjane u Mlecima zatječemo i kao umjetnike i tiskare koji su svojim djelima pridonosili i unapređivanje kulturne baštine grada na lagunama. Godine 1425. djeluje u Veneciji Senjanin i klesar i kipar Marko, koji se spominje kao suradnik mletačkoga kasnogotičkog kipara Ivana Bona i njegova sina Bartola. Marko je zajedno s klesarom Ivanom iz Zadra bio zaposlen na izradi ukrasa Contarinijeve palače Ca' d' oro'. U drugoj polovici istog stoljeća ovdje djeluje i klesar Šimun iz Senja, učenik i pomoćnik mletačkog kipara Nikole Gruata.¹¹

Jedan od prvih tiskara i knjigoveža iz Hrvatske - Grgur Senjanin - djeluje godine 1483. u Mlecima gdje tiska „Compendium Theologicae veritatis” (Grgur se u Mlecima potpisuje kao Gregorius Dalmatinus). Krajem XV. i početkom XVI. stoljeća Grgur djeluje u istarskim gradovima (Roč, Beram, Draguč, Nugla), a nakon toga vraćao se u Senj, gdje se njegova tiskarska djelatnost nastavlja.¹²

Posljednji, na društvenoj ljestvici najniži, sloj predstavljaju sluge i služavke. Premda su po svom društvenom statusu i tretmanu zanimanja, kao i ekonomskim mogućnostima inferiorni ostalim djelatnostima, ovaj je sloj stanovnika ipak u svakoj sredini u kojoj je nazočan, pa stoga i u Veneciji, sastavni dio svakodnevlja i privatnog života obitelji, s kojom provode najčešće čitav svoj životni vijek. Sluge i služavke podrijetlom iz Senja uključeni su pritom najčešće u neku od mletačkih plemićkih ili građanskih obitelji ili ih zatječemo kao poslugu tamošnjih župnika.¹³

IV. MJESTO STANOVANJA

Idući, također značajan podatak o nazočnosti doseljenika u Veneciji jest mjesto njihova stanovanja. U dokumentima se ono navodi prema crkvenoj župi (contrada, confinio) smještenoj unutar jednog od šest gradskih predjela (sestiere).

Kada je riječ o određivanju mjesta obitavanja senjskih doseljenika, primjećujemo da se pretežitost njihove nazočnosti u gradskim predjelima ne poklapa s najčešćim mjestom

⁹ Prete Nicolaus da Segna alias officiante in ecclesia s. Justina, NT, b. 1260, br. 763, 21.5.1541.

¹⁰ Benedetto condam Iohannes de Segna bombardierus, NT, b. 1084, br. 116, 23.5.1508.

¹¹ C. Fisković, *Hrvatski umjetnici u Mlecima*, Mogućnosti, god. III, br. 1, Split 1956., str. 6.

¹² U kolofonu jednog djela tiskanog u Senju stoji „I bi štampa svršena po meštru Grguru Senjaninu, ki navlašć na to delo pride iz Benetak”, B. Fučić, *Knjigoveža - glagoljaš pop Grgur Kraljić iz Senja (1497-1502)*, Senjski zbornik sv. VI, Senj 1973.-1975., str. 52.-62.

¹³ Luca condam Matei da Segna famulus domini Francisci Nani, NT, b. 71, br. 102, 21.4.1488; Margareta da Segna massera Aloisio Barbaro condam Pietro, b. 777, br. 336, 22.9.1524; Helena da Segna servicialis in domo Gerardi de Bonlego mercatoris rassium, b. 66, br. 144, 22.9.1491; Helena da Segna massera in domo prete Cristoforo Manoli ecclesie s. Simonis, b. 735, br. 182, 7.11.1485.

stanovanja ostalih doseljenika s istočnojadranske obale. Stanovnici Venecije podrijetlom iz različitih gradova mletačkog dominija na istočnom Jadranu najčešće su nazočni u predjelu Castello, smještenom u neposrednoj blizini samog središta grada i vezanom uz dugu i za uplovljavanje brodova nadasve prikladnu obalu Riva degli Schiavoni. Analizirajući dokumente naših doseljenika, bez obzira na to o kojem se gradu njihova podrijetla radilo, primjećujemo da su u predjelu Castello jezgru stanovništva slavenskog podrijetla činili upravo doseljenici iz dalmatinskih gradova (Zadar, Šibenik, Trogir, Split, Kotor, srednjo-dalmatinski otoci), koji su i u političkom smislu činili najvažniju jezgru mletačke stečevine na istočnom Jadranu. Senjani, a slično tome i Dubrovčani, ovdje su također nazočni u znatnom broju, ali je on po postotku mnogo manji nego u slučaju doseljenika iz naših drugih gradova, te su i drugi predjeli Venecije vrlo često nazočni kao mjesta njihova obitavanja. U predjelu Castello zatječemo stoga oko 30% u analiziranim dokumentima zabilježenih Senjana, pri čemu se učestalošću nazočnosti napose izdvajaju župe s. Giovanni in Bragora, s. Martino i s. Pietro di Castello (katedralna crkva do god. 1807.),¹⁴ dok su ostale spomenute župe ovog predjela navedene tek s manjim brojem primjera (s. Severo, s. Provolo, s. Maria Formosa, s. Giovanni Novo, s. Trinita).¹⁵

Predjel koji se najučestalije (41,42%) spominje kao mjesto stanovanja Senjana jest sestiere s. Marco, smješten uz samo gradsko središte, a koji je i u slučaju ostalih naših doseljenika (napose Dubrovčana i doseljenika s nemletačkog područja na Jadranu) također bio često mjesto njihova obitavanja. U ovom su predjelu Senjani nazočni u svim tada postojećim župama, pri čemu se nešto većom učestalošću spominjanja izdvajaju župe s. Angelo, s. Samuele, s. Moisè i s. Vitale,¹⁶ dok se ostale župe spominju tek su pokojim pojedinačnim primjerom (s. Geminian, s. Luca, s. Maria Zobenigo o Giglio, s. Paternian, s. Salvatore, s. Marco, s. Benedetto, s. Bartolomeo).¹⁷

Doseljenici iz dalmatinskih gradova uglavnom su mjestom svoga stanovanja bili ograničeni na dva prethodno spomenuta predjela Venecije, te je njihova nazočnost u osta-

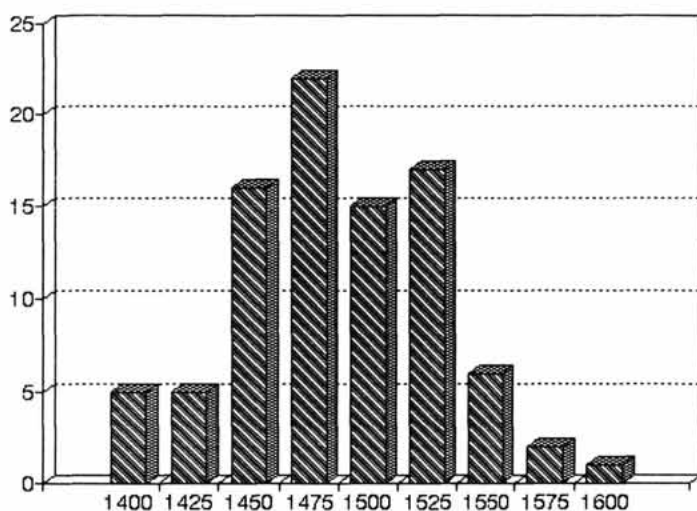
¹⁴ Martinus condam Gregorii de Segna de contrada s. Martino, NT, b. 641, br. 264, 5.9.1540; Matheus condam Benedetti de Segna de s. Martino, b. 378, br. 4, 12.11.1482; Helena relicta Zorzi da Segna al presente de contrada s. Pietro Castello, b. 847, br. 270, 11.12.1573; Agnesa relicta Iohannes de Segna de s. Pietro de Castello, b. 727, s. No, 24.2.1420; Demetrius de Segna condam Bogdani de s. Iohannis in Bragora, b. 910, br. 172, 19.2.1474; Isabeta uxor Iohannis de Segna de s. Iohannis in Bragora, b. 734, br. 81, 1.10.1443.

¹⁵ Prete Nicolaus de Segna ad presens de confinio s. Provolo, NT, b. 1260, br. 763, 21.5.1541; Iohanna relicta Zorzi da Segna de s. Trinita, b. 279, br. 348, 24.8.1549; Lucia relicta Luce de Segna de s. Iohannes Novi, b. 356, br. 187, 28.6.1516; Marieta relicta Georgii de Segna de contrada s. Severo, b. 127, br. 674, 29.8.1526; Julia condam Pietro da Segna habitante in casa in s. Maria Formosa, b. 222, br. 1020, 23.9.1572.

¹⁶ Lorenzo de Nicolo de Segna de s. Angelo, NT, b. 826, br. 81, 10.8.1469; Zuane de Segna de s. Samuele, b. 826, br. 95, 9.3.1470; Georgius condam Iohannes de Segna de confinio s. Moisè, b. 911, br. 304, 24.9.1453; Paulus de Segna de s. Vitalis, b. 133, br. 517, 22.5.1508.

¹⁷ Antonio de Segna de s. Benedetto, NT, b. 734, br. 133, 27.10.1432; Benedetto de Zuane de Segna de s. Marco, b. 372, br. 8, 16.6.1558; Iohannes de Segna de confinio s. Salvatore, b. 955, br. 295, 23.6.1480; Helena de Segna de s. Bartolomei, b. 66, br. 144, 22.9.1491; Andrea condam Matei de Segna de s. Paternian, b. 878, br. 25, 11.2.1502; Lena relicta Jacobi de Segna de contrada s. Luca, b. 887, br. 78, 22.8.1519; Andrea de Segna de s. Maurizio, b. 1136, br. 12, 4.9.1465; Elena uxor Stefano da Segna de s. Maria Zobenigo, b. 911, br. 211, 15.7.1475; Georgius de Segna de confinio s. Geminiani, b. 826, br. 67, s.d. (II polovina XV st.).

lim dijelovima grada bila najčešće prava rijetkost uvjetovana slučajnim spletom okolnosti. Senjane, naprotiv, zatječemo i u ostalim dijelovima grada, iako je njihova nazočnost u odnosu na predjele s. Marco i Castello ondje zastupljena znatno slabije. U predjelu Dorsoduro, također smještenom nedaleko od samog središta grada, Senjane zatječemo nešto učestalije (14,28%) nego u posljednja tri predjela grada, pri čemu se njihovo ime najčešće bilježi u župi s. Barnaba.¹⁸ Ostale župe (s. Margareta, s. Trovaso /s. Gervasio e Protasio/, s. Agnesa, s. Pantaleon) predjela Dorsoduro spominju se sa tek pokojim pojedinačnim primjerom.¹⁹

Prilog 1. Učestalost spominjanja Senjana u Veneciji. Broj Senjana koji u pojedinim razdobljima sastavljaju oporuke u Veneciji

¹⁸ Lena uxor Luce de Segna de confinio s. Barnaba, NT, b. 465, br. 74, 14.1.1496; Bona condam Antonio da Segna habitans in confinio s. Barnaba, b. 681, br. 213, 16.8.1586; Catarina moier Zorzi da Segna de s. Barnaba, b. 252, br. 40, 30.3.1566.

¹⁹ Marcus de Segna de confinio s. Pantaleon, NT, b. 752, br. 94, 11.7.1412; Bartolomea uxor Antonio de Segna de s. Agnesa, b. 360, br. 31, 19.9.1411; Catarina de Segna de confinio s. Margarete, b. 66, br. 109, 16.11.1481; Agnesina relicta Pietro da Segna de contrada s. Nicolo, b. 386, br. 25, 4.9.1567; Jacobus de Segna de contrada s. Gervasio, b. 858, br. 46, 6.10.1478.

U preostalim predjelima Venecije (Cannaregio, s. Polo, s. Croce) Senjani su zabilježeni znatno manje (Cannaregio²⁰ 7,14%; s. Croce²¹ 2,85%, s. Polo²² 4,3%) te je stoga i broj župa u kojim djeluju sveden na tek mali broj od ukupnog broja župa ovih predjela.

Kao još jednu zanimljivost vezanu uz nazočnost Senjana u Veneciji, potrebno je istaknuti da u analiziranim izvorima nismo uspjeli pronaći nijedan slučaj njihova stanovanja na nekom od otoka lagune (Murano, Zudecca, Isole delle Grazie, itd.) ili u bližoj kopnenoj gradskoj okolini. U odnosu na doseljenike iz drugih naših krajeva, koje zatječemo, iako u neznatnom broju, i na otocima lagune i kopnenom području Veneta, ovaj je primjer još jedan dokaz posebnosti kojom se iskazuju oblici nazočnosti i djelovanja Senjana u Veneciji.

Crkvene župe u izvorima su najčešće jedini navedeni pokazatelji mjesta stanovanja, katkada se, međutim, uz navođenje crkvene župe mjesto stanovanja precizira dodavanjem tamošnjih lokaliteta u kojih se blizini nalazi obitavalište dotičnog stanovnika. Obično su to također poznati objekti (crkve) ili nazivi pojedinih ulica,²³ a kada je riječ o štićenicima nabožnih ustanova (hospitali), imena crkava ili samostana u sklopu kojih navedena ustanova djeluje.²⁴

Kada je riječ o kućama koje su vlasništvo privatnih osoba, doseljenici se katkada spominju kao sami vlasnici ili korisnici kuća ili stanova u kojima obitavaju (casa della mia propria habitazione) ili je, što bilježimo češće, riječ o stanovima koji se nalaze u vlasništvu neke od tamošnjih plemićkih (Gradenigo, Madevio, Dandolo²⁵) ili građanskih obitelji²⁶ - posjednika jedne ili čitavog niza kuća u dotičnom predjelu ili župi. Ukoliko su doseljenici karakterom svog zanimanja (najčešće sluge) vezani uz kuće koje pripadaju tamošnjim crkvenim ustanovama (župni dvor), tada se to izričito naglašava kao poblize mjesto njihova stanovanja u dokumentu.²⁷

²⁰ Catarina uxor Bartoli de Segna de contrada s. Hieremia, NT, b. 987, br. 62, 3.4.1511; Martinus de Segna condam Jacobi de s. Martialis, b. 50, br. 50, 31.3.1500.

²¹ Giulia da Segna condam Pietro de confinio s. Iacomo dell'Orio, NT, b. 706, br. 209, 20.8.1578; Helena de Segna de confinio s. Simone, b. 735, br. 182, 7.11.1485.

²² Gregorius condam Philipi de Segna de contrada s. Apolinaris, NT, b. 508, br. 152, 22.10.1470; Anna relicta Petri de Segna de confinio s. Pauli, b. 585, br. 9, 17.9.1477.

²³ Anzuola condam Matio da Segna habitante appresso s. Maria Mazzor nella casa della Procuratia, NT, b. 532, br. 62, 1.5.1616; Julia condam Pietro de Segna habitante in casa de s. Maria Formosa in Rugga Giuffa, b. 222, br. 1020, 23.9.1572.

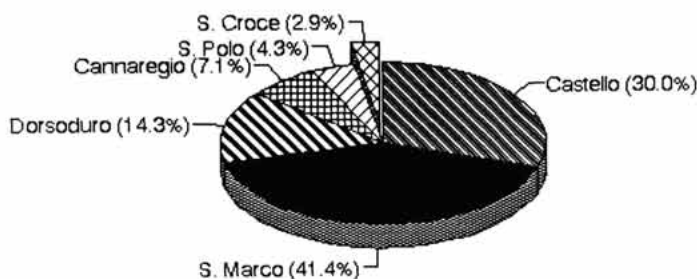
²⁴ Margareta fia bartolomei de Segna habitatore in hospedale della Scuola Madonna dei Camini, NT, b. 825, br. 196, 31.10.1485.

²⁵ Polonia relicta Valentini de Segna habitante in domo Leonardi Dandolo condam Hierolimo de confinio s. Luce, NT, b. 885, br. 24, 22.9.1541; Bona condam Antonio de Segna habitante in casa Alessando Gradenigo, b. 681, br. 213, 16.8.1586; Catarina relicta Antonio da Segna de confinio s. Vitalis in domibus Ca' Madevio, b. 42, br. 25, 29.10.1525.

²⁶ Iohannes de Segna ad presens in domo Pauli Aroicho de s. Salvadoris, NT, b. 955, br. 295, 23.6.1480; Helena de Segna... in domo Gerardi de Bonlego mercatoris rassium in s. Bartholomei, b. 66, br. 144, 22. 9. 1491.

²⁷ Helena condam Pietro de Segna... a casa padre de s. Andrea, NT, b. 95, br. 195, 3.5.1548; Helena de Segna... in domo prete Cristoforo Manoli ecclesie s. Simone, b. 735, br. 182, 7.11.1485.

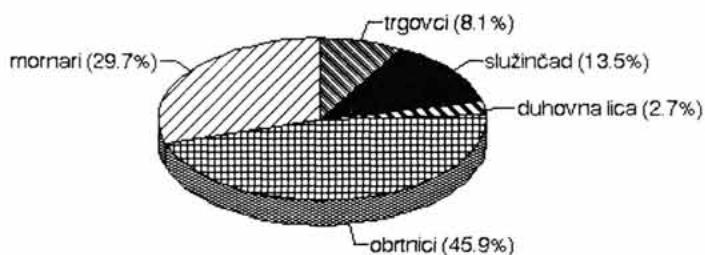
Velik dio doseljenika uspijevao je stjecanjem trajnog zaposlenja osigurati životnu egzistenciju, stvoriti obitelj, te ostatak svoga života provesti u gradu na lagunama. Oporuke doseljenika, pisane najčešće u posljednjim godinama života, sadrže podatke o mjestu njihova pokopa, koje je, barem kada je riječ o većini doseljenika, najčešće groblje crkvene ili samostanske ustanove predjela ili župe u kojoj je doseljenik stanovao tijekom svoga života. Iako se u oporukama podaci o mjestu pokopa doseljenika ne navode u svim primjerima, te je uzorak za analizu nešto manji nego u slučaju razmatranja mjesta njihova stanovanja, ovaj je pokazatelj, napose kada ga u svome istraživanju usporedimo s ostalim pokazateljima mjesta i djelovanja doseljenika, također važan indikator njihove nazočnosti u Mlecima. Primjer nazočnosti Senjana u Veneciji, prema onome što smo do sada izložili u mnogo čemu različit je u odnosu na ostale doseljenike iz slavenskog prostora, i ovdje pokazuje crte osebnosti i odstupanja. Naime, kada je riječ o većini ostalih doseljenika s istočne jadranske obale, primjetna je podudarnost između mjesta njihova stanovanja i mjesta pokopa, te su stoga predjeli Castello i s. Marco bili najučestalije zastupljeni. Kada je međutim riječ o Senjanima, primjećujemo nekoliko znatnih odstupanja. Budući da je kao mjesto njihove nazočnosti i djelovanja u Veneciji najčešće zabilježen predjel s. Marco, moglo bi se očekivati da će groblja tamošnjih crkava i samostana biti mjesta koja oni određuju za svoje posljednje počivalište. Izvori nam međutim kazuju suprotno. Senjani u najvećem dijelu iskazuju želju za pokopom u predjelu Castello, pri čemu se učestalošću spominjanja izdvaja crkva s. Zuane di Furlani u sklopu koje je djelovala bratovština slavenskih doseljenika s. Giorgio degli Schiavoni (Scola Dalmata).²⁸ Budući da je ova bratovština najvećim dijelom uključivala doseljenike s mletačkog

Prilog 2. Mjesto stanovanja Senjana u Veneciji. Postotni udio ukupnog broja Senjana prema gradskim predjelima u kojima su stanovali.

²⁸ Catarina moier Zorzi da Segna: Voio esser sepulta a s. Zuane di Furlani, NT, b. 252, br. 40, 30.3.1566; Vicentia condam Mathei de Segna:... sepelire apud s. Iohannes de Furlani, b. 968, br. 483, 31.11.1520; Luca condam Matei de Segna: Corpus sepelire apud ecclesiam s. Iohannes de Templo in una illorum archarum fratrum scole s. Georgii de qua sum frater, b. 71, br. 102, 21.4.1488.

dominija na istočnom Jadranu, podatak da su i Senjani ovo mjesto odabirali za svoje posljednje počivalište (a isti slučaj bilježimo i u primjeru Dubrovčana), napose je zanimljiv. Svjedočanstvo je to da su doseljenici iz hrvatskih krajeva, bez obzira na to pod čijom se državnom vlašću nalazili, ovdje djelovali i držali se jedinstvenom skupinom koja je svoju etničku, vjersku i jezičnu istovjetnost uzimala kao osnovni kriterij okupljanja i identifikacije. Uz želju za pokopom uz crkvu s. Zuane di Furlani, od ostalih mjesta predjela Castello, Senjani nerijetko izražavaju želju i za pokopom u sklopu dominikanskog samostana s. Zuane Polo,²⁹ dok su ostale crkve i samostani ovog predjela zastupljeni znatno rjeđe (samostan s. Zaccaria, s. Laurentio, s. Daniele, crkva s. Pietro di Castello, bratovština s. Marco evangelista).³⁰

Prilog 3. *Profesionalna struktura Senjana u Veneciji. Postotni udio pojedinih zanimanja prema zanimanju oporučitelja.*

Predjel s. Marco, u izvorima zabilježen kao mjesto najčešće nazočnosti senjskih doseljenika, znatno se rjeđe i s tek nekoliko svojih crkvenih ustanova (crkve s. Ange-

²⁹ Matheus condam Benedetti de Segna: sepelire in una archa in claustro s. Iohannes e Paulo, NT, b. 378, br. 4, 12.11.1482; Polonia relicta Valentini de Segna: Voio esser sepulta a s. Zuane Polo, b. 885, br. 24, 22.9.1541.

³⁰ Helena de Segna:... sepelire in s. Daniele, NT, b. 735, br. 182, 7.11.1485; Lucieta condam Jacobi de Segna: Voio esser sepulta a s. Pietro di Castello, b. 974, br. 23, (oko 1514.); Iohannes de Segna condam Jacobi:... sepelire in sepolturas scole s. Marci evangeliste de qua sum frater, b. 959, br. 362, 10.3.1513; Lucia relicta Luce de Segna: sepelire a s. Zaccaria in ecclesia nova, b. 356, br. 187, 28.6.1516; Marieta relicta Georgii de Segna:... sepelire in archa ubi sepulta fuit filia mea in ecclesia s. Laurentii, b. 127, br. 674, 29.8.1526.

lo, s. Salvatore, s. Paternian) spominje kao mjesto njihova pokopa.³¹ U slučaju predjela s. Marco primjetno je da poneki njegovi stanovnici, usprkos činjenici da su ovdje vezani mjestom svoga obitavanja i obavljanja svakodnevne djelatnosti, ponekad radije kao mjesto pokopa izabiru crkve i samostane predjela Castello.³²

Jednako tako rijetko kao i u predjelu s. Marco, Senjani izražavanju želju da se pokopaju u župama ostalih predjela Venecije, te su takvi slučajevi najčešće svedeni na tek nekoliko pojedinačnih primjera.³³

Iako ne tako često, u primjeru ostalih naših doseljenika mogli smo zapaziti želju da se, ukoliko je to moguće, njihovi posmrtni ostaci prenesu u domovinu i pokopaju u rodnom gradu. U slučaju Senjana bilježimo samo jedan, zbog posebnosti želje također nesvakidašnji primjer. Riječ je o Senjanki Boni, kćeri pok. Antonija, koja je udata za Petra iz južnodalmatinskog grada Bara. Kako je njezin suprug u izvorima naveden kao stanovnik Splita (habitante de Spalato), te je očito da su mjestom svoga boravka u domovini u znatno većoj mjeri vezani za taj grad, Bona u svojoj oporuci, pisanoj u Mlecima, izražava želju da bude pokopana u Splitu.³⁴ Taj slučaj, gdje je igrom sudbine dvoje ljudi svojim životom vezano uz čak četiri jadranska grada (Venecija, Senj, Bar, Split) nesvakidašnji je, ali dragocjen primjer neprekidnog prožimanja i komunikacije gradova i ljudi uzduž svih dijelova jadranske obale.

SVAKODNEVNI ŽIVOT DOSELJENIKA: OBITELJ, RODBINSKE I PRIJATELJSKE VEZE; POSLOVNI KONTAKTI

Svakodnevlje doseljenika sastojalo se od brojnih veza i susreta zasnovanih na najužem krugu obiteljskog života i privatnosti, podudarnosti zanimanja, mjesta obitavanja, okupljanja i druženja. Vlastita obitelj i rodbina koja se nalazi u Mlecima, prijatelji stečeni poslovnim vezama i zajedničkim osjećajem domovinske pripadnosti, te različiti poslovni partneri manje ili više značajni i vezani za njihovu svakodnevnu egzistenciju biti će osnovni krugovi unutar kojih će se odvijati životno svakodnevlje svakog našeg doseljenika.

³¹ Martin condam Gregorio da Segna: Voglio esser sepolto nelle arche della Scuola Corpus Christi a s. Anzolo, NT, b. 641, br. 264, 5.9.1540; Margareta de Segna:... sepelire in archa supradette parochie (s. Paternian), b. 777, br. 336, 22.9.1524; Iohannes de Segna:... sepelire apud s. Salvatoris, b. 955, br. 295, 23.6.1480.

³² Paulus de Segna de contrada s. Vitale želi pokop u crkvi s. Zuane di Furlani, NT, b. 133, br. 517, 22.5.1508; Iohannes de Segna condam Jacobi de s. Moise želi pokop u bratovštini s. Marko Evandelistu u predjelu Castello, b. 959, br. 362, 10.3.1513.

³³ Clemens condam Mathei de Segna:... sepelire apud ecclesia s. Maria Caritatis (sestiere Dorsoduro), NT, b. 718, br. 49, 5.6.1480; Martinus de Segna condam Jacobi:... sepelire in archis monasterii s. Mara ab Orto (sestiere Cannaregio), b. 50, br. 50, 31.3.1500; Helena condam Pietro de Segna: voio esser sepolta a s. Andrea dove e sepolto mio padre (sestiere s. Croce) b. 393, br. 277, 5.8.1566; Ana de Segna:... sepelire a s. Paulo (sestire s. Polo), b. 734, br. 45, 13.5.1493.

³⁴ NT, b. 681, br. 213, 16.8.1586.

Doseljenici podrijetlom s istočnojadranske obale dolazili su u Mletke ponekad s obitelji zasnovanom još u domovini, te je u novoj sredini svog boravka, unatoč svim promjenama koje je ona nužno donosila, njihov privatni život tekao jednakim i nepomućenim ritmom obiteljske privatnosti. Mnogo veći broj useljenika iz Senja dolazio je, međutim, u grad na lagunama pojedinačno ili je, što je češće slučaj kod određene vrste zanimanja (paroni brodova, trgovci) svoju obitelj ostavljao u rodnom kraju, obvezujući se na taj način na što skoriji povratak u domovinu. Za naše istraživanje najzanimljiviji je, dakako, onaj sloj doseljenika koji u Mletke dolazi ili ondje zasniva obitelj, koja će predstavljati prvi i najvažniji krug njihova svakodnevlja. Članovi najbliže obitelji stoga su redovito osobe u koje se ima najviše povjerenja, te su pri sastavljanju oporuke najčešće imenovani njihovim izvršiteljima,³⁵ a njima se najčešće ostavlja i cjelokupan imetak oporučitelja, koji ne potpada pod dobra namijenjena za legatate drugim pojedincima ili vjerskim ustanovama. Kada je riječ o pojedinačnoj raspodjeli imovine unutar samog obiteljskog kruga, supruzi se oporučno najčešće namjenjuje miraz koji je donijela u brak, a koji uz njenu opremu u odjeći, uključuje i određenu novčanu svotu.³⁶ Nakon muževljeve smrti supruga je obično glavni nasljednik njegovih cjelokupnih dobara,³⁷ obično uz uvjet da se brine za njihovu djecu koja će, kada je riječ o muškim potomcima, kad postanu punoljetni, preuzeti upravljanje svojim dijelom imovine. Ukoliko pak oporuku sastavlja supruga, tada svom dotadašnjem životnom suputniku namjenjuje ostatak svojih dobara kojima raspolaze ili ukoliko je glavni nasljednik netko drugi od najbliže rodbine, određen dio njezine imovine (obično novac).³⁸

Sinovima i kćerima kao članovima najužega obiteljskog kruga ostavlja se imovina uobičajena pri podjeljivanju legata (novac, dijelovi pokretne imovine) a nerijetko su oni i jedini i glavni nasljednici preostatka imovine oporučitelja.³⁹

³⁵ Lena uxor Luce de Segna: Lasso mio commissario Luca marido meo..., NT, b. 465, br. 74, 14.1.1496; Catarina de Segna: Commissario solo lasso mio marido Matheo, b. 651, br. 36, 28.10.1478; Helena fiola condam Pietro de Segna: Lasso miei commissari fioli miei..., b. 393, br. 277, 5.8.1566; Paulus de Segna:... commissaria sia Agata uxore mea, b. 133, br. 517, 22.5.1508; Iohannes de Segna: Commissario prete Tomasio filio meo e Casandra uxore mea, b. 959, br. 362, 10.3.1513.

³⁶ Martinus condam Gregorii de Segna: Item sia sadisfatta la mia consorte Isabetta in sua dote de ducati 250, NT, b. 641, br. 264, 5.9.1540; Andrea de Segna: Lasso mia consorte Barbara ducati 15, b. 748, br. 59, 8.5.1465; Marco de Segna: Dimitto Margarete uxori mee ducati 10 et omnium meum in domo, b. 752, br. 94, 11.7.1412.

³⁷ Simon de Segna: Residuum dimitto Flore uxori mee dilecte, NT, b. 127, br. 805, 5.2.1521; Paulus de Segna: Commissaria e herede residuaria sia Agata uxore mea, b. 133, br. 517, 22.5.1508.

³⁸ Elena uxor Steffani de Segna: Lasso viro meo Steffano ducati 10, NT, b. 911, br. 211, 15.7.1475; Lena uxor Luce de Segna: Residuum lasso Luce marido mio, b. 465, br. 74, 14.1.1496; Catarina uxore Bartoli de Segna: Residuum lasso marido meo, b. 987, br. 62, 3.4.1511.

³⁹ Helena relicta in primo matrimonio condam Zorzi de Segna: Lasso a Francesca mia fiola ducati doi, NT, b. 847, br. 270, 11.12.1573; Anzuola condam Matio de Segna: Lasso a mia fiola Zuana vedova la mia pelizza, un anello d'oro con turchina; Lasso a Nicolo mio fiol un letto e un stramazzo con schiavina, 2 pari linzuoli, la sua cappa, 2 capelli, 8 camise, un secchio et quadri adorati, b. 532, br. 62, 1.5.1616; Bona condam Antonio de Segna: Residuum lasso a Cristina mia fiola, b. 681, br. 213, 16.8.1586; Helena condam Pietro de Segna: Residuum lasso alli miei fioli Lorenzo e Matio egualmente, b. 393, br. 277, 5.8.1566.

Slične odredbe u pogledu dodjeljivanja legata odnose se i na braću i sestre oporučitelja, često također svojim životom, zasnovanom obitelji i zanimanjem vezane za Veneciju.⁴⁰ Ukoliko je pak netko od najbližih odsutan i o njegovoj se sudbini ništa ne zna (zarobljeništvo), tada se ta osoba uključuje u raspodjelu legata samo ukoliko se ponovo pojavi ili dade glas o svome postojanju.⁴¹

Ukoliko su roditelji doseljenika još na životu i također se nalaze u Veneciji, pripada im istaknutije mjesto pri podjeljivanju legata, te im se najčešće ostavlja poneki odjevni predmet iz oporučiteljeve imovine ili izvjesna novčana svota.⁴²

Ostali članovi obitelji (unuci, nećaci, šurjaci...) također se uključuju pri raspodjeli imovine, te im se ostavlja ponešto iz doseljenikovih dobara, ili im se, ukoliko su njegovi jedini živući rođaci, ostavlja cjelokupna imovina oporučitelja.⁴³

Slijedeći krug veza i poznanstva koje su senjski doseljenici ostvarivali tijekom svog boravka u Mlecima jesu prijateljske veze nastale na osnovu istovjetne domovinske pripadnosti, podudarnosti zanimanja, mjesta obitavanja i svakodnevnog okupljanja i druženja. Dolazeći iz različitih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti, često zatečeni u novoj sredini bez ikoga svoga, ti će doseljenici često prve kontakte uspostavljati upravo sa svojim sunarodnjacima, koji će im svojim iskustvom i pomoći pri uključivanju u različite vrste poslova, omogućiti početno snalaženje i prilagodbu. Držeći svoje prijatelje osobama najvećeg povjerenja, mnogi će doseljenici upravo njima povjeravati izvršenje različitih legata, tražiti njihovu nazočnost pri sklapanju ugovora⁴⁴,

⁴⁰ Andrea de Segna: Lasso ducati 70 a Steffano fratello mio, NT, b. 1136, br. 12, 4.9.1465; Lucietta filia condam Jacobi de Segna: Lasso sorella mia Catarina dulimano panni nigri e vesta panni nigri; Lasso Jacoba mia sorore una traversa e una mea vesta, b. 974, br. 23 (oko 1514); Marco de Segna: Dimitto Margarete sorori mee ducato uno, b. 752, br. 94, 11.7.1412; Paulus condam Georgii de Segna: Residuum lasso sorori et commissarie mee Lucie, b. 671, br. 79, 3.7.1478; Iohannes de Segna: Residuum lasso Catarine sorori et commissarie mee, b. 955, br. 295, 23.6.1480.

⁴¹ Clemens condam Matei de Segna: Item dimitto quod dicti commissarii mei hinc ad tres annos presentare poterint Stefanum fratrem meum vivum, qui captus est in Turchia, illum exigere debeant de meis bonis, NT, b. 718, br. 49, 5.6.1480.

⁴² Helena condam Pietro de Segna: Lasso a mia madre ducati 10, NT, b. 393, br. 277, 5.8.1566; Anzuola fia condam Matio de Segna; Lasso mia madre Cristina una rassa beretina, una vestura et 2 pari ninzuoli vecchi, b. 532, br. 62, 1.5.1616; Marco de Segna: Lasso matri mee Maruse habitanti de Segna ducati 10, b. 752, br. 94, 11.7.1412.

⁴³ Helena relicta Zorzi de Segna: Residuum lasso a Bernardin marido mio e doppo la sua morte sia a Catarina e Nicolo fioli fu mio fiol, NT, b. 847, br. 270, 11.12.1573; Elena uxor Steffano de Segna: Lasso a Marchesina filia filii mei Iohannis ducati 50, b. 911, br. 211, 15.7.1475; Helena condam Pietro de Segna: Lasso Laura fiola Florio mio cugnado ducati 5 per maridar over monachar, b. 393, br. 277, 5.8.1566; Tomasio de Segna: Ducati 10 siano in man Ruoxa de Gallo qualli denari dare in salvo della madre de Matia e Nicolo fratelli miei nevodi; Residuum lasso a Matia e Nicolo miei nevodi, b. 910, br. 121, 14.7.1456; Bona uxor Pietro de Segna: Lasso a Zanetta mia nezza braccio uno de fostagno e una camisa; Lasso a mio nevodo un fazuol, b. 734, br. 17, 18.9.1427; Catarina moier Zorzi de Segna: Dimitto a Maria mia nuora una mia pelizza, b. 252, br. 40, 30.3.1566; Lucia uxor Pietro de Segna: Lasso a Sofia mia cugnada una de meis camisas e mia investitura blava, b. 734, br. 129, 7.9.1422; Lucia relicta Luce de Segna: Residuum dimitto nepti mee Franceschine et eius filio, b. 356, br. 187, 28.6.1516.

⁴⁴ Lorenzo de Nicolo de Segna: Lasso miei commissarii Benedetto caleger, sua donna Marta e Zuane forner, NT, b. 826, br. 81, 10.8.1469; Georgius de Segna: Lasso miei commissarii Georgium fabrum, Vita-

te im se pri obdarivanju legatima obraćati izrazima odanosti, povjerenja i zahvalnosti. U izvorima se krug bližih prijatelja i poznanika Senjana sastoji uglavnom od osoba istovjetnog društvenog statusa i zanimanja (obrtnici najrazličitijih struka), najčešće stanovnika predjela i župe u kojoj je obitavao i sam oporučitelj. Mnogi od njih podrijetlom su iz različitih gradova istočnojadranske obale i unutrašnjosti, te su oni najčešće izvršitelji i svjedoci pri sastavljanju njihove posljednje želje.⁴⁵ Sukladno primjerima u kojima su doseljenici s istočnojadranske obale svjedoci i izvršitelji oporuke Senjana, zatječemo i senjske doseljenike u Mlecima u svojstvu osoba najbližeg povjerenja oporučitelja iste domovinske pripadnosti.⁴⁶

Kada je riječ o legatima koje Senjani upućuju svojim prijateljima i poznanicima u Mlecima, primjetno je da je njihovo spominjanje o obdarivanje veće što je uži rodbinski krug senjskog doseljenika u Veneciju. Obično se legatima podjeljuju manje novčane svote ili predmeti iz pokretne imovine oporučitelja,⁴⁷ te upravo u slučaju kada oporučitelj u Mlecima živi sam i bez rodbine, njegovi prijatelji postaju i glavni nasljednici njegovih cjelokupnih dobara.⁴⁸ Kada je riječ o služavkama koje su znatan dio svoga života provele u krugu neke od mletačkih obitelji, primjetna je njihova upućenost i učestalost kontakta s osobama istovjetnog statusa i zanimanja, te će se upravo njima ostavljati i dio svoje skromne imovine.⁴⁹

lem cortellarum e Iacobum fabrum, b. 826, br. 67, (druga polovina XV st.); Andrea de Segna:... commissarii Zorzi marangon e Zuane sartor, b. 1136, br. 12, 4.9.1465; Isabeta uxor Iohannes de Segna: Lasso mio commissario Nicolao cuoco, b. 734, br. 81, 1.10.1443; Stoia de Segna: Lasso mio commissario Iohannes de Ungaria barcarol compatre meo, b. 734, br. 230, 7.3.1423.

⁴⁵ Zuane de Segna: Lasso miei comisarii Damianus de Choprivniza e sua moier Maria, NT, b. 911, br. 354, 18.11.1456; Margareta condam Santo de Segna:... commissaria sola Lena uxor Steffani de Modrusa, b. 1228, br. 288, 21.1.1476; Marco de Segna: Mieii commissarii Nadal de Ragusa e Georgio da Zara, b. 752, br. 94, 11.7.1412; Clemens condam Matei da Segna: Lasso miei commissarii... et Michael de Cataro marangonus contrade Castellii, b. 718, br. 49, 5.6.1480; Benedetto condam Iohannis de Segna: Lasso mio solo commissario Andrea de Sebenico meo compatre qui est in parte cum galleos Barbarie, b. 1084, br. 116, 23.5.1508.

⁴⁶ Benedetto de Zuane Maria de Segna svjedok je Blasiju de Cherso condam Pietro Coracich, NT, b. 576, br. 475, 29.8.1427; Antonio de Segna marangono svjedok je Bianchi de Ragusa, b. 372, br. 8, 16.6.1558; Carolus de Segna svjedok je Petru condam Andree Popovich de Zagabria, b. 876, br. 597, 10.11.1480; Andrea de Segna cerdo svjedok je Mariji condam Alexii de Cattaro, b. 530, br. 51, 7.9.1488; Gregorius condam Philipi de Segna varotarius svjedok je Mariji Sclavoni famuli Marci sartoris, b. 508, br. 152, 22.10.1476.

⁴⁷ Rosa relicta Iohannes de Segna: Dimitto Anzoletto tonsore un par lintaminum; Dimitto Marina uxore Antonii de Bergamo una mea investitura paonazza de rassa e fazolum furlanescum; Dimitto Zanette relicte Cristofori una vestura de panno colore verde e unum fustanum furlanum, b. 911, br. 604, 9.9.1475; Matheus condam Benedetti de Segna: Dimitto unum diploidum camicie albe cum manicis panni negri Antonio Bosinese, b. 378, br. 4, 12.11.1482; Marco de Segna: Dimitto Rade filie Georgii da Zara ducati 3, b. 752, br. 94, 11.7.1412.

⁴⁸ Benedetto condam Iohannis de Segna: Resdium dimitto Andree de Sebenico meo commissario, NT, b. 1084, br. 116, 23.5.1508; Margareta condam Santo de Segna: Residium dimitto Lene uxori Steffani de Modrusa commissarie mee, b. 1228, br. 288, 21.1.1476.

⁴⁹ Catarina relicta Marci de Segna: Dimitto Jacomila inferma ducato uno, NT, b. 742, br. 6, 14.10.1488; Helena de Segna: Dimitto una mea traversa tella a Lucia servitiali dicti Gerardi et una vesta sarza nuova; Lasso a Margareta serva detto Gerardo una traversa, un guardacuor, 2 vestas panni e tres camisias novas, b. 66, br. 144, 22.9.1491.

Posebnu kategoriju osoba s kojima je dio doseljenika živio tijekom svoje nazočnosti u Mlecima, te koja, unatoč podređenom statusu i neimučnosti, čini sastavni dio privatnog života svake obitelji, predstavlja kućna posluga (ancilla, massera, serva, famulo). Kućna posluga javlja se uglavnom uz srednje imućan sloj senjskih doseljenika, pri čemu je obično riječ o ženskim članovima posluge čiji se rad uglavnom sastojao od kućanskih poslova i brige za bolesnike, te o mladićima (famulo) koji pomažu pri obavljanju svakodnevnih poslova kojima se oporučitelj bavio. U svojim se oporukama doseljenici obraćaju članovima posluge s izrazima poštovanja i zahvalnosti, redovito se brinući da im se isplati nagrada za dotadašnju vjernu službu, te im se osim toga obično ostavlja i manja novčana svota ili poneki predmet iz pokretne imovine oporučitelja.⁵⁰

Poseban odnos postignut je i u slučaju kada se netko od senjskih doseljenika (mahom žene) navodi u svojstvu kućne posluge neke mletačke plemićke ili građanske obitelji. Provedeći u krugu te obitelji veći dio svog života u Veneciji, te će se osobe najčešće obraćati upravo gospodarima kuće, imenujući njih ili nekoga iz kruga njihove obitelji izvršiocima svojih posljednjih želja, te katkada glavnim i jedinim nasljednicima svoje imovine.⁵¹ Svoje kontakte ovi će doseljenici ponajviše ostvarivati unutar same obitelji u kojoj žive, te će tako njihova veza sa sunarodnjacima drugih zanimanja gotovo u potpunosti izostati.

Tijekom svog boravka i djelovanja u Mlecima doseljenici su stupali i u različita druga poznanstva i veze koje se ne mogu svesti na do sada razmatrane rodbinske i prijateljske veze. Riječ je o različitim oblicima slučajno uvjetovanog i privremenog zajedničkog poslovanja, zasnovanog na kraći rok i bez ikakvih obveza i posljedica za obje strane. Često se takvi kontakti ostvaruju upravo pri sastavljanju doseljenikove oporuke ili pisanju nekoga drugog važnog dokumenta. U tom slučaju stvaraju se kontakt sa službenom osobom koja istupa kao predstavnik gradske uprave, te koja ima zadatak da obavlja određenu vrstu administrativnog posla (notari, procjenitelji, popisivači imovine i sl.). Ovamo možemo ubrojiti i svjedoke nazočne pri sastavljanju i potpisivanju takve vrste dokumenata koji svojom nazočnošću daju navedenom dokumentu stvarnu punovažnost. Kao naknada ostavlja im se, (obično notarima) prema tadašnjim običajima, za iskazan trud manja novčana svota.⁵²

⁵⁰ Jacobus Stephani de Segna: Lasso famulo mio Stephano de Segna una vesta, un mantello e ducati 6, NT, b. 651, br. 60, 24.8.1478; Bona uxor Pietro de Segna: Lasso Lena que me servi uno fostagno negro, b. 734, br. 17, 18.9.1427; Catarina relicta Marco de Segna: Dimitto Iohanne famulo meo ducato uno, b. 742, br. 6, 14.10.1488; Catarina relicta Antonio de Segna: Voglio che sia satisfatto Zuana moier Antonio de Spalato que habitatur in domo mea de sua mercede, b. 42, br. 25, 29.10.1525; Simon de Segna: Volo sit satisfactus Dominicus de Verona famulus meus de suo salario, b. 127, br. 805, 5.2.1521.

⁵¹ Polonia relicta Valentini de Segna habitante in domo Lunardo Dandolo: Mio commissario lasso ser Lunardo Dandolo; Residuum lasso a Lunardo Dandolo mio padron, NT, b. 885, br. 24, 22.9.1541; Helena de Segna servicialis in domo Gerardi de Bonlego: Lasso mio commissario mio padrone Gerardo de Bonlego, b. 66, br. 144, 22.9.1491; Margareta de Segna messera domus Aloisio Barbaro: Lasso mio commissario Alosium meum dominum; Residuum lasso Aloisio domino meo, b. 777, br. 336, 22.09.1524.

⁵² Zuane de Segna: Lasso a notario ducato uno, NT, b. 826, br. 95, 9.3.1470; Andreas de Segna: Dimitto notario ducato uno, b. 748, br. 59, 8.5.1465; Roza filia Nicolai de Segna: Lasso a notario ducati 9, b. 734, br. 226, 16.12.1454.

VI. DUHOVNI ŽIVOT SENJANA U VENECIJI

Župe i njihove crkve, samostani, hospitali i bratovštine mjesta su na kojima se odvijala znatan dio životnog svakodnevlja svakog stanovnika Venecije. Čin krštenja, vjenčanja i pokopa kao ključni momenti u životu svakog pojedinca, pribivanje svakodnevnom bogoslužju, poznanstva i kontakti s tamošnjim duhovnim osobama, te okupljanja u svoja bratimska udruženja određivali su duhovni obzor i religioznost stanovnika. Duhovni život doseljenika iz Senja nije se pritom bitnije razlikovao od života njegovih ostalih sugrađana, te je, kao što ćemo vidjeti, predstavljao važan i nezaobilazan aspekt njihova svakodnevlja. U oporukama podatke o ovom aspektu života naših doseljenika zatječemo u onom dijelu ovog dokumenta u kojem se određuju različite pojedinosti u vezi s troškovima i načinom pogreba, te u poglavlju o legatima namijenjenim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama. Prvi konkretni podatak koji se odnosi na crkvene običaje vezane uz pokop jest navođenje odjeće - habita u kojem se doseljenik želi pokopati. Želeći da se u posljednjim danima zemaljskog života što više približi Bogu i svoje tijelo simbolično zaodjene svetim obilježjima, oporučitelj je iskazivao želju da bude pokopan u odjeći crkvenih redova, pri čemu se najčešće spominje habit uobičajen kod trećoredaca sv. Franje.⁵³

Najvažniji dio oporuke koji se odnosi na pogreb oporučitelja jest iskazivanje broja i vrsta misa koje se uoči i nakon njegove smrti imaju održati za spas vlastite ili duše njegovih bližnjih. U pravilu je riječ o malim (misa sv. Marije) i velikim (misa sv. Grgura) misama, koje se služe na sam dan pokopa ili nakon toga, a svećeniku ili crkvenoj ustanovi u kojoj se one služe ostavlja se uobičajena novčana svota kao milodar (elemosina).⁵⁴ Mise se obično služe u župi u kojoj je pokojnik živio i koju je izabrao za mjesto svoga pogreba. Kako smo u prethodnim poglavljima utvrdili da Senjani, unatoč činjenici da su mjestom stanovanja najčešće nazočni u predjelu s. Marco, kao mjesto svoga posljednjeg počivališta češće odabirali župne crkve i samostane predjela Castello, tako je i održavanje misa svojim najvećim dijelom raspoređeno upravo između ova dva predjela. Uz navođenje crkve u kojoj oporučitelj želi održavanje misa obično se pritom navodi i ime svećenika kojem će se povjeriti ispunjenje oporučiteljeve želje, te mu se ostavlja manja novčana svota.⁵⁵ Zanimljivo je da se crkva s. Zuane di Furlani, iako je u doku-

⁵³ Giulia de Segna: *Voglio eser sepolta vestita di habito s. Francesco*, NT, b. 706, br. 209, 20.8.1578; Lucia relicta Luce de Segna: ... *sepelire in habito s. Francesco*, b. 356, br. 187, 28.6.1516; Elena relicta Nicolò de Segna: *sepolta in habito delle pizocare*, b. 71, br. 59, 2.4.1497.

⁵⁴ Georgius condam Johannis de Segna: *Voglio quod dispensavit ducati 3 pro missis s. Marie et s. Gregorii*, NT, b. 911, br. 304, 24.9.1453; Elena uxor Steffani de Segna: *Lasso ducati doi pro missis et elemosinas*, b. 911, br. 211, 15.7.1475; Zuane de Segna: *Resto de mosto veluder sia venduto et siano date le messe s. Marie e s. Gregorio*, b. 826, br. 95, 9.3.1470; Catarina relicta Marci de Segna: ... *celebrare messe s. Marie pro anima mea quibus dimitto ducati doi*, b. 742, br. 6, 14.10.1488.

⁵⁵ Zuane de Segna: *Lasso a prete Nicolò de s. Moisè un ducato che me diga le messe s. Gregorio*, NT, b. 911, br. 354, 18.11.1456; Rosa relicta Iohannis de Segna: *Dimitto ducati 3 prete s. Anzolo per messe s. Gregorio e s. Maria*, b. 911, br. 604, 9.9.1475; Andrea condam Matei de Segna: *Lasso misse in s. Francesco della Vigna*, b. 878, br. 25, 11.2.1502; Iohanna relicta Georgii de Segna: *Residuum bonorum dimitto ut celebrari faciat missas in ecclesia s. Martini pro anima mea et viri mei*, b. 125, br. 425, 23.2.1527.

mentima Senjana često iskazana kao mjesto njihova pokopa, ni u jednom primjeru ne navodi kao mjesto gdje će se nakon njihove smrti održati mise. Od gradova izvan Venecije kao mjesto održavanja misa navodi se i glasovito hodočasničko svetište u Loretu i tamošnja crkva sv. Marije.⁵⁶

Pogrebne svečanosti prate i točno određeni običaji ustanovljeni tradicijom crkvene liturgije. Mnogi oporučitelji stoga izražavaju želju da se u pogrebnoj povorci nose baklje ili svijeće,⁵⁷ te da u pratnji sudjeluju pripadnici bratovština kojima su oni za svoga života pripadali.⁵⁸ Osim bratimskih sudrugova u pogrebnoj povorci katkada sudjeluju i članovi trećoretkinja sv. Franje (picokare), te su i one pritom najčešće obdarivane manjim novčanim svotama.⁵⁹ U pogrebu naposljetku neizostavno sudjeluje i svećenik tamošnje crkve i župnički pomoćnik koji mu pomaže pri obavljanju obreda (zago).⁶⁰

U uskoj vezi s prethodno navedenim odredbama koje se tiču pogreba i legata za spas duše oporučitelja susrećemo i običaj slanja jedne ili više osoba u neko od svetih hodočasničkih mjesta u Veneciji ili izvan nje, a u kojima se na dan sveca zaštitnika te crkve ili tijekom Korizme podjeljivao opći oprost svim prispjelim hodočascima. U Veneciji su to redovito četiri sveta mjesta (s. Croce, s. Laurentio, s. Pietro di Castello, s. Trinita), te su ona poradi njihove dostupnosti najčešće zastupljena u oporukama senjskih doseljenika.⁶¹ Osim toga bilježimo i primjer izricanja želje za traženjem oprosta u crkvi slavenskih doseljenika s. Zuane di Furlani.⁶² Znatno rjeđe bilježimo podatke o slanju na hodočašća u ostala talijanska svetišta (Rim, Asis, Loreto),⁶³ dok se glasovito i udaljeno hodočasničko stjecište s. Giacomo de Campostella u Galiciji spominje tek s pojmom primjerom.⁶⁴

⁵⁶ Iohannes de Segna: Dimitto ducati 4 pro missis celebrandis s. Marie e s. Gregorii in ecclesia a. Marie de Loreto, NT, b. 955, br. 295, 23.6.1480.

⁵⁷ Stoa de Segna: Dimitto 10 doplieri cioe ecclesia s. Pietro Castello 2, ecclesia della Celestia 2, di s. Marco 2, di s. Antonio de Padua 2 e de s. Angeli 2, NT, b. 734, br. 230, 7.3.1423; Catarina relicta Marci de Segna: Voio esser sepolta a s. Antonio e voio habere 8 dopieri, b. 742, br. 6, 14.10.1488.

⁵⁸ Catarina relicta Michaelis de Segna: Voglio esser sepolta... con le quattro mie scuole de s. Marzuola, dei Zotti, ss. Apostoli e di pizocare del terzo ordine di s. Francesco, NT, b. 987, br. 57, 2.2.1503.

⁵⁹ Lucia relicta Luce de Segna: Lasso ducati doi per due pizocare que associatur corpo meo alla sepultura, NT, b. 356, br. 187, 28.6.1516; Julia condam Pietro de Segna: ...associatur con otto pizocare e con quattro torzi doi davanti e doi dietro, b. 222, br. 1020, 23.9.1572.

⁶⁰ Julia de Segna condam Pietro: Voglio esser sepolta accompagnando con un prete et un zago, NT, b. 706, br. 209, 20.8.1578.

⁶¹ Iohanna relicta Georgii de Segna: Voglio che Lucia vedova de contrada s. Trinità va a s. Pietro Castello, s. Trinità, s. Laurentio e s. Croce, NT, b. 125, br. 425, 23.2.1527; Martino condam Gregorio de Segna: Sia mandato alla Croce, alla Ternità e a s. Laurentio, b. 641, br. 264, 5.9.1540.

⁶² Julia de Segna condam Pietro: Siano mandati alla Croce, Ternità, s. Laurentio, s. Pietro Castello e s. Zuane di Furlani, b. 706, br. 209, 20.8.1578.

⁶³ Geogius de Segna: Item si poterit feci mitere unum ad Asisum, NT, b. 826, br. 67, s. d. (II polovina XV stoljeća); Martinus de Segna condam Jacobi: Residuum dimitto monasterio s. Marie ab Orto cum conditione quod mitatur unam bonam personam ad s. Mariam de Loreto, b. 50, br. 50, 31.3.1500; Helena de Segna: mitere una persona ad Romam et Asisum, b. 735, br. 182, 7.11.1485.

⁶⁴ Andrea de Segna: Mitere una persona a s. Giacomo de Galizia, NT, b. 1136, br. 12, 4.9.1465; Tomasio de Segna: Mandare una persona a s. Giacomo de Galizia, b. 910, br. 121, 14.7.1456.

Neizbježno nazočne u različitim oblicima svakodnevlja, vjerske ustanove vanjski su okvir duhovnog obzora, vjerskog odgoja i religioznosti svakog stanovnika. Obraćanje crkvama, samostanima, hospitalima i bratovštinama dodjeljivanjem različitih legata uobičajen je čin u kojem je čovjek prošlih vremena pronalazio mogućnost otkupljivanja pred Bogom, te su stoga dijelovi oporuka u kojima im oporučitelj ostavlja dio svojih dobara dragocjen izvor za poznavanje njihova duhovnog života i religioznosti, a i materijalnih mogućnosti svakoga pojedinog doseljenika.

Crkve i samostani najčešće su prva i najviše obdarivana kategorija vjerskih ustanova. Iako je u primjeru doseljenika iz drugih dijelova istočnojadranske obale najčešće nazočno obdarivanje onih crkava i samostana koji se nalaze u župama predjela u kojem doseljenik stanuje, u slučaju Senjana bilježimo nešto drugačiju situaciju. Slično određivanju mjesta vlastitog pogreba i održavanja misa, u kojem se slučaju najučestalije spominju crkve predjela Castello, i u ovom primjeru odnosa Senjana spram vjerskih ustanova Venecije možemo primijetiti da se najviše spominju crkve i samostani predjela Castello.⁶⁵ Crkve i samostani predjela s. Marco,⁶⁶ mjesto najučestalije nazočnosti senjskih doseljenika spominje se rjeđe i gotovo u jednakoj mjeri kao i predjel Dorsoduro,⁶⁷ dok su vjerske ustanove predjela Cannaregio⁶⁸ i s. Polo⁶⁹ zastupljene sa svega nekoliko primjera. Izvan same Venecije obdaruje se istoimeni samostan nedalekog otoka Isola delle Grazie i crkva u kopnenom predgrađu Mestre.⁷⁰

Hospitali kao mjesta posljednjeg pribježišta ostarjelih, siromašnih i bolesnih, institucija su koja se osniva i djeluje pod patronatom mletačke vlasti (iuspatronato dogale),

⁶⁵ Julia de Segna condam Pietro: Lasso alli monaci di s. Sepulcro ducati otto all'anno per anni dieci continui NT, b. 706, br. 209, 20.8.1578; Demetrius de Segna condam Bogdani: Lasso tutte le chose che mi avanzano a chiesa s. Zuane in Bragora, b. 910, br. 172, 19.2.1474; Elena relicta Nicolò de Segna: Residuum lasso alla giesia s. Martino, b. 71, br. 59, 2.4.1497; Iohannes de Segna: Dimitto monasterio s. Maria della Celestia ducati 3, b. 955, br. 295, 23.6.1480; Luca condam Matei de Segna: Lasso capitolo s. Trinità pro mia sepoltura ducati 5, b. 71, br. 102, 21.4.1488.

⁶⁶ Maria condam Matei de Segna: Lasso alla giesia di s. Fantin uno meo tapedo, NT, b. 960, br. 533, 7.4.1513; Clemens condam Matei de Segna: Lasso fabrice ecclesie s. Steffani ducati 4, b. 718, br. 49, 5.6.1480; Bona condam Antonio de Segna: Lasso pro muro di s. Marco ducato uno, b. 681, br. 213, 16.8.1586; Bona uxor Pietro de Segna: Lasso soldi 40 alla giesia di s. Anzolo, b. 734, br. 17, 18.9.1427.

⁶⁷ Jacobus de Segna filio Bartolomei: De residuum una mità va alle chiese de Raphaelis e s. Nicolò, NT, b. 858, br. 46, 6.10.1478; Margareta fia Bartolomei de Segna: Lasso ducati 5 a Madonna dei Carmini, b. 825, br. 196, 31.10.1485, Bona condam Antonio de Segna: Residuum ... lasso alle monache de s. Margarita, b. 681, br. 213, 16.8.1586.

⁶⁸ Martinus de Segna condam Jacobi: Residuum monasterio s. Maria ab Orto conditione..., NT, b. 50, br. 50, 31.3.1500; Catarina relicta Marci de Segna: Lasso ecclesia ss. Apostoli libras 8, b. 742, br. 6, 14.10.1488; Matio de Segna: Residuum lasso a donna sua e chiesa s. Marcuola, b. 337, br. 243, 15.11.1442; Matheus condam Benedetti de Segna: Dimitto ducati 10 ecclesie s. Marie Miracolis, b. 378, br. 4, 12.11.1482.

⁶⁹ Clemens condam Matei de Segna: Lasso pro fabrice s. Rocco penes fratres minores ducati doi, NT, b. 718, br. 49, 5.6.1480.

⁷⁰ Iacobus Stephani de Segna: Lasso ducati 10 s. Maria delle Grazie, NT, b. 651, br. 60, 24.8.1478; Matheus condam Benedetti de Segna: Dimitto ducati 10 ecclesie s. Marie de Grazia, b. 378, br. 4, 12.11.1482; Polonia relicta Valentini de Segna: Dimitto alla fabrica monasterio in mestre ducati doi, b. 885, br. 24, 22.9.1541.

vjerskih ustanova i istaknutijih mletačkih plemićkih obitelji. Podjela legata hospitalima u oporukama senjskih doseljenika također je stoga uobičajena pri izražavanju njihove posljednje želje, a iskazuje se posebnom formulom izrečenom kroz notarev upit (*Interrogatus de ospedali et altri luochi pii respondit...*). Iako je u Veneciji djelovalo mnogo hospitala različitog osnutka i patronata, u oporukama Senjana najčešće su obdarivani najpoznatiji, mahom državni hospitali. Većina hospitala smještena je u predjelu Castello (s. Maria della Pietà, s. Zuane Polo, s. Antonio),⁷¹ dok su ostali spomenuti hospitali smješteni u drugim različitim predjelima Venecije („*degli Incurabili*” u predjelu Dorsoduro; s. Marcuola u sklopu istoimene crkve u predjelu Cannaregio).⁷²

U uskoj vezi s podjeljivanjem legata prethodno navedenim crkvenim ustanovama Venecije nailazimo i na obdarivanje bratovština (scuola) - vjerskih udruženja koja su za svoja sjedišta odabirala oltar posvećen svecu zaštitniku u crkvi predjela gdje su se nalazile. Učestalošću spominjanja najzastupljenije su bratovštine župnih crkava predjela Castello,⁷³ dok su bratovštine ostalih župa Venecije spomenute tek s nekoliko pojedinačnih primjera.⁷⁴ Bratovština slavenskih doseljenika s. Zorzi degli Schiavoni, smještena u sklopu crkve s. Zuane di Furlani, koja se u legatima doseljenika s mletačkog područja na istočnom Jadranu često spominje različitim vrstama obdarivanja, u primjeru Senjana i u ovom je slučaju krajnje rijetko zastupljena.⁷⁵ Od ostalih bratovština, zasnovanih na profesionalnim osnovama, bilježimo svega jedan primjer oporučnog darivanja Senjana.⁷⁶ Bratovštinama se, kao i ostalim vjerskim ustanovama, najčešće podjeljuju manje novčane svote ili predmeti za upotrebu u bogoslužju (kaleži).⁷⁷

⁷¹ Polonia relicta Valentini de Segna: Lasso al ospedal degli Incurabili, Pietà e s. Zuane Polo ducati 3 per cadauno, NT, b. 885, br. 24, 22.9.1541; Ana de Segna: Lasso ducato uno a ospedale Giesu Christi in s. Antonio pro fabrica, b. 734, br. 45, 13.5.1493.

⁷² Catarina relicta Marci de Segna: Lasso ducato uno ospedale s. Antonio, Pietà e s. Marcuola, NT, b. 742, br. 6, 14.10.1488; Marieta relicta Georgii de Segna: Lasso ospedale degli Incurabili ducati 5, b. 127, br. 674, 29.8.1526.

⁷³ Andreas de Segna: Dimitto scuole s. Trinità ducato uno, NT, b. 748, br. 59, 8.5.1465; Matheus condam Benedetti de Segna: Dimitto ducati 10 altari Cruciferis in ecclesia s. Iohannis e Paulo, b. 378, br. 4, 12.11.1482; Lucia relicta Luce de Segna: Lasso scuole s. Cusme e Damiani in s. Iohannis Novi meo bancheli dimitto scuole s. Ursule in s. Iohannis e Paulo altro e Paulo altro meo banchelo; Dimitto scuole s. Maria Formosa ducato uno; dimitto scuole Trinitatis ducato uno, b. 356, br. 187, 28.6.1516; Simon de Segna condam Matei: Dimitto scuole Corporis Domini Nostri Iesu Christi in ecclesia s. Iohannis in Bragora ducato uno, b. 127, br. 805, 5.2.1521.

⁷⁴ Marieta relicta Georgii de Segna: Lasso scuole s. Rocco un mantille rassi, un fazoletum mitendum ad Cruciferum laboratum a duobus capitibus, NT, b. 127, br. 674, 29.8.1526; Clemens condam Matei de Segna: Dimitto altari s. Maria in ecclesia s. Salvadoris ducati doi, b. 718, br. 49, 5.6.1480; Paulus condam Georgii de Segna: ... de quibus bonis meis feci debeat duas partes: Una dimitto scole s. Fantini..., b. 671, br. 79, 3.7.1478; Polonia relicta Valentini de Segna: Lasso alla scuola Corpus Christi de giesia s. Luca ducati doi, b. 885, br. 24, 22.9.1541.

⁷⁵ Agatha moier condam Antonio de Segna: Lasso ducati doi alla scuola de s. Zorzi di Schiavoni, Archivio Scuola Dalmata (dalje ASD), Testamenti, 16.8.1495.

⁷⁶ Clemens condam Matei de Segna: Lasso scuole stagnaris ducati 4, NT, b. 718, br. 49, 5.6.1480.

⁷⁷ Clemens condam Matei de Segna: Item mitti volo unum calicem argenti offerendis pro voto ecclesie s. Maria de Loreto valoris ducati 16, NT, b. 718, br. 49, 5.6.1480; Jacobus Stephani de Segna: Dimitto ducati 10 per un calice, b. 651, br. 60, 24.8.1478.

Naposlijetku, legati senjskih doseljenika katkada su usmjereni i za siromašne stanovnike koji stanuju u predjelu ili župi njegovog obitavanja (pro pauperibus Christi) ili za mlade djevojke iz neimućnih obitelji za njihovu udaju ili pristupninu u samostan (pro maridar o monachar).⁷⁸ Slična želja oporučitelja da svoja dobra namijeni za neke pobožne svrhe izražava se katkada i tipiziranom formulacijom „pro anima mea”.⁷⁹

Poseban oblik veza i odnosa, a u vezi s tim i upućivanja legata, imali su naši doseljenici s tamošnjim duhovnim osobama, ponajviše svećenicima tamošnjih župnih crkvi. Često se svećenici župnih crkava u kojima su Senjani stanovali spominju kao osobe njihova najvećeg povjerenja, te se njima povjerava izvršenje njihovih oporuka, ili pak u svojstvu svjedoka sudjeluju pri njezinu sastavljanju. Primjetno je da su mjestom svoga djelovanja duhovne osobe koje sudjeluju u oporukama kao njihovi izvršitelji (što znači da se radi o osobama koje su i tijekom života bile u bliskijim vezama s oporučiteljem) ponajviše iz župnih crkava predjela Castello.⁸⁰ Naprotiv, kada je riječ o duhovnim osobama koje se navode kao svjedoci Senjana, mjesto njihova boravka i djelovanja pretežito su crkve i samostani predjela s. Marco.⁸¹ Kako su svjedoci češće osobe izabrane za taj posao slučajno i nevezano uz prethodno poznavanje oporučitelja, treba se pretpostaviti da su Senjani i u ovom slučaju intenzivnije veze imali s duhovnim osobama predjela Castello, čije župne crkve najčešće određuju i kao mjesta svog posljednjeg počivališta, služenja misa, te ih i najčešće obdaruju legatima.

U svojstvu svjedoka, te napose izvršitelja oporuka Senjana navode se i duhovna lica našeg podrijetla, a koja najčešće obnašaju neku od crkvenih službi mletačkih župnih crkava.⁸²

⁷⁸ Helena de Segna: Dimitto una investitura verde panni negri paupere orfane donzelle, NT, b. 66, br. 144, 22.9.1491; Zuane de Segna: Residuum lasso per mese per mi et per poveri bisognosi, b. 826, br. 95, 9.3.1470; Bartolomeus de Segna: Item volo quod post obitum meum die mortuorum pro una volta tantum datur unus lasus omnibus pauperibus qui reperiat in calli per quam itur su rivum terasum et similiter omnibus pauperibus qui reperiantur super pontis magnis ecclesie s. Maria Servorum, b. 42, br. 20, 16.6.1525.

⁷⁹ Zuane de Segna: Residuum dispensare pro anima mea, NT, b. 911, br. 354, 18.11.1456; Ana de Segna relicta Matei: Residuum lasso pro anima mea, b. 734, br. 45, 13.5.1493.

⁸⁰ Stoia relicta Georgii de Segna: Lasso mio solo commissario prete Bartolomeo de Costeris capellanus s. Zaccaria, NT, b. 127, br. 811, 14.8.1527; Iohanna relicta Zorzi de Segna: Voglio che siano miei commissari prete Benedetto e prete Domenico capellani di s. Lorenzo, b. 279, br. 348, 24.8.1549; Catarina relicta Antonio de Segna: ... miei commissari Iohannis de Monti plebano ordinis minorum e prete Laurentius Scarpeni de s. Maria Formosa, b. 42, br. 25, 29.10.1525; Lucia relicta Luce de Segna: commissarii... et Hieronimo Novello plebano s. Iohannes Novi, b. 356, br. 187, 28.6.1516.

⁸¹ Nicolaus Blanchus et Antonius, clerici ecclesie s. Anzolo svjedoci oporuke Lorenza de Nicolò de Segna, NT, b. 826, br. 81, 10.8.1469; Francesco diacono e Benedetto clerico de s. Moisè svjedoci Zuane se Segna, b. 911, br. 354, 18.11.1456; Prete Sabba e Georgio condam Nicolai de ecclesia s. Moisè svjedoci Elene uxoris Steffani de Segna, b. 911, br. 211, 15.7.1475; Georgio sacrestano e Aloisio clerico de s. Luca svjedoci Lene relicte Jacobi de Segna, b. 887, br. 78, 22.8.1519; Prete Michael Steffani e prete Marco ecclesia s. Samuelis svjedoci Pauli condam Georgii de Segna, b. 671, br. 79, 3.7.1478.

⁸² Zuane da Zara curatore della giesia s. Iohannes in Bragora izvršitelj oporuke Demetrii de Segnia condam Bogdani, NT, b. 910, br. 172, 19.2.1474; Prete Nicolò de Ragusa de s. Moisè svjedok oporuke Nicolòda de Polo da Segna, b. 911, br. 533, 27.4.1457; Prete Steffano da Pago svjedok Margarete condam Santo de Segna, b. 1228, br. 288, 21.1.1476.

Obdarivanje crkvenih osoba spomenuli smo pri razmatranju misa koje su se u pojedinim crkvama služile za spas pokojnikove duše. Katkada se svećenicima s kojima je oporučitelj tijekom svog života bio u bližim odnosima (najčešće njihovi ispovjednici) ostavlja određena novčana svota ili poneki predmet iz oporučiteljeve imovine, bez obzira na to je li, isti svećenik zadužen da za oporučitelja održi mise.⁸³

VII. EKONOMSKE MOGUĆNOSTI SENJANA: RASPOLAGANJE NEKRETNINAMA, NOVČANI PRIHODI I DOMETI POSLOVANJA

Djelatnosti u koje je najveći dio slavenskih doseljenika, pa tako i Senjana, bio uključen tijekom svoga života u Veneciji različite su i po svom društvenom ugledu i po vrijednosti, i po ekonomskoj isplativosti. Većina doseljenika bila je uključena u zanimanja tradicionalna za istočnojadransku obalu (pomorstvo, brodarstvo), te također uobičajene različite obrtne djelatnosti, koje u najvećem broju primjera nisu pružale mogućnost za stvaranje znatnijeg imetka. Podaci o ekonomskim mogućnostima doseljenika izraženi su stoga u prvom redu isticanjem njihovih prava na određenu vrstu nekretnina (kuće, zemljišni posjedi i sl.) u samoj Veneciji, a znatno češće bilježimo iskazivanje različitih oblika njihova novčanog poslovanja. U dokumentima koje analiziramo (oporuke) nalazimo tako podatke o Senjanima koji navode svoja prava na neke novčane svote. Riječ je u prvom redu o navođenju dužnika kojima je posuđena određena novčana svota, pri čemu je primjetno da se često radi o poslovanju sa stanovnicima Venecije podrijetla s istočnojadranske obale.⁸⁴ Ukoliko je doseljenik tijekom svoga života sudjelovao u različitim oblicima trgovačkog poslovanja, najčešće iskazivanog sudjelovanjem u financiranju putovanja i poslovnih operacija trgovačkih brodova, tada se prihod stečen takvim poslovanjem izričito navodi.⁸⁵

⁸³ Iohannes de Segna: Dimitto prete Cristoforo confessore mio et capellano ecclesie s. Salvatoris ducato uno, NT, b. 955, br. 295, 23.6.1480; Marieta relicta Georgii de Segna: Dimitto prete Benedetto brachiorum 9 de panni e 2 siculos raminis; Dimitto prete Francesco Gritti unam blanchetam brachia 9 e 2 pironis argenti, b. 127, br. 674, 29.8.1526.

⁸⁴ Stoja de Segna: Debeo havere da Michaelis da Zara lire 4, soldi 2; da Janča de Storga ducati 2, soldi 8; da Menega moier Zorzi mia cugnata ducati 4, NT, b. 734, br. 230, 7.3.1423; Iohanna relicta Georgii de Segna: Debeo havere da Iohannes Donatovig de Fiumine ducati 50; Item a certo Spicichich de Fiumine ducati 100; da Jacobetto hospite in Flumine ducati 90; da Antonio de Semoviza de Segna ducati 30; da Nicolao Pita de Corfui ducati 25; a donna Basiliviza libre 110; da Pietro Celengovich da Zara ducati 5, b. 125, br. 425, 23.2.1527.

⁸⁵ Paulus condam Georgii de Segna: ... et quia habeo 2 bolletinos existens penes Andream Bragotino de s. Severo unum de galia patronizata per Augustinum Contareno de ducati 14... et altro scripto ad nomen Marci Georgii de galia patronizata per Georgium Lauredano..., NT, b. 671, br. 79, 3.7.1478; Roxa filia Nicolai de Segna: ... medietate quos habeo super galias Flandrie in manibus Vincenzo da Ragusa e Nicolò d'Antivari, b. 734, br. 226, 16.12.1454.

⁸⁶ Iohanna relicta Georgii de Segna: Quod dicitur quondam virus meus pignoravit in manibus Laurentii de Cilicia mercatoris cariseis de s. Bartolomeo una vera auri valoris ducati 10, pironis 10, patenam 1 argenti, 1 vesta panni paonazzi, 1 aliam panni negri, 1 dulimanum panni paonazzi fulcitum vari, 1 dulimano panni negri fulcitum volpis, 1 paro caligum panni negri, 1 paro de scarlatis, 1 paro de viridis et unum alium de panni negri, unam investituram panni viridis, 1 pelizam vulpis fulcitum sarzia, 1

Iako su podaci o dugovanjima senjskih doseljenika nešto rjeđe zastupljeni u izvorima, primjetno je da su osobe koje se u izvorima navode kao njihovi kreditori najčešće iz same Venecije, te da je u ovom primjeru novčarskog poslovanja poslovanje s doseljenicima iz ostalih naših gradova nazočno znatno rjeđe. Dugovi Senjana različitog su podrijetla i najčešće su nastali zalaganjem određenog dijela pokretne imovine nekom od tamošnjih trgovaca ili poslovnih poduzetnika.⁸⁶ Katkada je međutim riječ o nadoknadi stanarine vlasniku kuće ili stana u kojem je doseljenik boravio ili se radi o dugovanju nekom udruženju (bratovštini) u koje je dotična osoba bila uključena.⁸⁷

Malobrojni doseljenici iz Senja uspjeli su tijekom svog boravka u Mlecima steći pažnje vrijedna sredstva ili nasljedstvo koje je uključivalo zemljišne posjede na području Veneta, te su stoga takvi primjeri posebno zanimljivi i dragocjeni za istraživanje svih oblika njihova ekonomskog djelovanja i materijalnih mogućnosti u Veneciji.⁸⁸

ZAKLJUČAK

Završavajući razmatranje nazočnosti Senjana u Veneciji, možemo istaknuti nekoliko zaključnih postavki.

Nazočnost i djelovanje Senjana u Mlecima proces je koji se može pratiti tijekom višestoljetnoga povijesnog razvoja i koji svoj najveći intenzitet dostiže u razdoblju od 1450. do 1550. Iako je intenzitet useljavanja Senjana u Veneciju sukladan istovjetnom procesu koji zahvaća i stanovnike ostalih istočnojadranskih gradova, primjetno je da u slučaju Senja bilježimo neka odstupanja. Prva i zasigurno najveća razlika u odnosu na ostale naše doseljenike izrazita je koncentracija na župe predjela s Marco, mjesta u kojem i inače bilježimo veću nazočnost naših iseljenika (napose onih s nemletačkog područja na istočnom Jadranu). Znatno manje nazočni u predjelu najvećeg okupljanja slavenskih doseljenika - predjelu s. Pietro di Castello, Senjani se također gotovo nikada ne spominju kao članovi bratovštine slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna. Fizička odvojenost mjestom stanovanja Senjana neće, međutim, biti preprekom za uspostavljanje i održavanje veza sa sunarodnjacima iz drugih naših gradova, te će stoga doseljenici podrijetlom iz različitih gradova istočnog Jadrana biti spominjani kao njihovi bliski prijatelji, poznanici i poslovni partneri. Senjani, jednako kao i Dubrovčani, nalaze se tijekom cje-

spadam et omnis pro pignore ducati 95; Debeo satisfacere Francesco Barbaro de totus de quod habere de viro meo de ducati 19; Me pignorasse in manibus Vicentii de Baptiste pironus argentus et anello pro ducati 10; Item in manibus Petri Maroni taiapiera s. Casiani 2 anellos de ducati 14; unum anelum in mani Clarette de confinio s. Trinità pro lire 4; un anello in manibus Petri Bussolari in Frizeria pro lire 7; In manibus Pietro commissario meo 2 veras, 1 anello auro pro 2,5 ducati; in manibus Pietro Gerba da Curzola totum armigius cum omnibus corredis marciliane condam viri mei, NT, b. 125, br. 428, 22.2.1527.

⁸⁷ Georgius de Segna: Debeo dare pro affictus domo ducati 17, NT, b. 826, br. 67, s. d. (druga polovina XV stoljeća); Benedetto condam Iohannis de Segna: ... solvere scole bombarderorum quod de anno debitor apareum, b. 1084, br. 116, 23.5.1508.

⁸⁸ Maria condam Matio de Segna: Totum meum quod habeo in villa Margonada districtus Montegnaro..., NT, b. 960, br. 533, 7.4.1513; Anzuola condam Matio de Segna relicta Vivenzo da Zania: Li lasso un campo de terra in loco Cluso sotto il territorio de Bergamo, b. 532, br. 62, 1.5.1616.

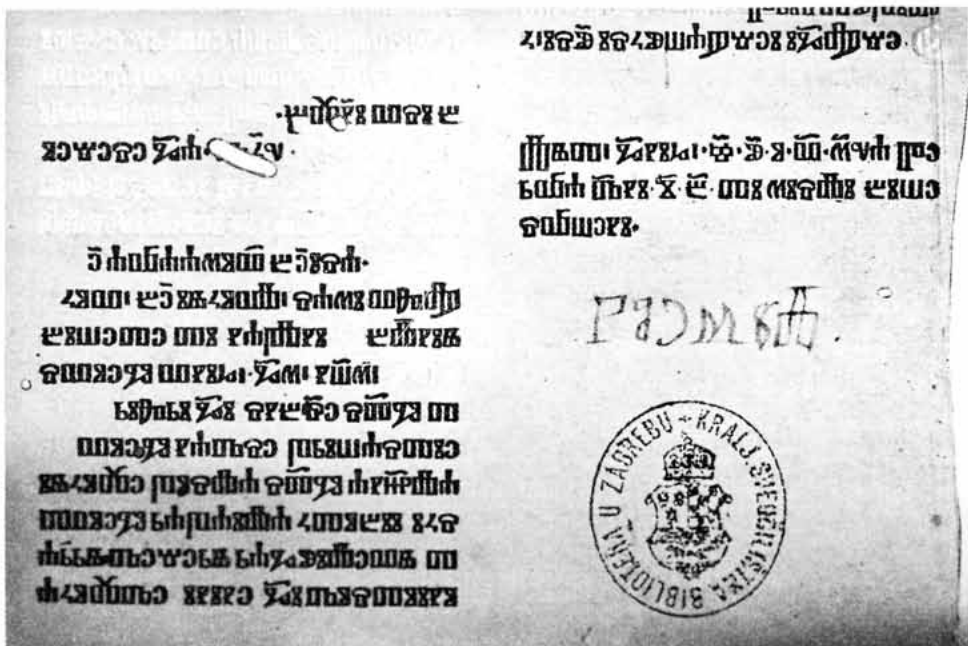
jadranskoj obali, te su neke specifičnosti iskazivane mjestom njihova stanovanja spram ostalih naših doseljenika posve razumljive i logične. Činjenica da su i unatoč podložnosti različitim državnim cjelinama, Senjani ipak intanzivno komunicirali s doseljenicima iz hrvatskih krajeva, te da je upravo iz predjela u kojima se ovi doseljenici najčešće susreću (s. Pietro di Castello) najveći dio prijatelja i poznanika s kojima Senjani ostvaruju različite poslovne i prijateljske veze, svjedočanstvo je o nedjeljivosti osjećaja pripadnosti istovjetnoj jezičnoj, etničkoj i vjerskoj skupini, koja se, unatoč političko-državnoj podijeljenosti hrvatskih zemalja, održavala kao trajna konstanta tijekom cjelokupnog razdoblja njihove povijesti.

GLI ABITANTI DI SEGNA A VENEZIA DAL '400 AL '700

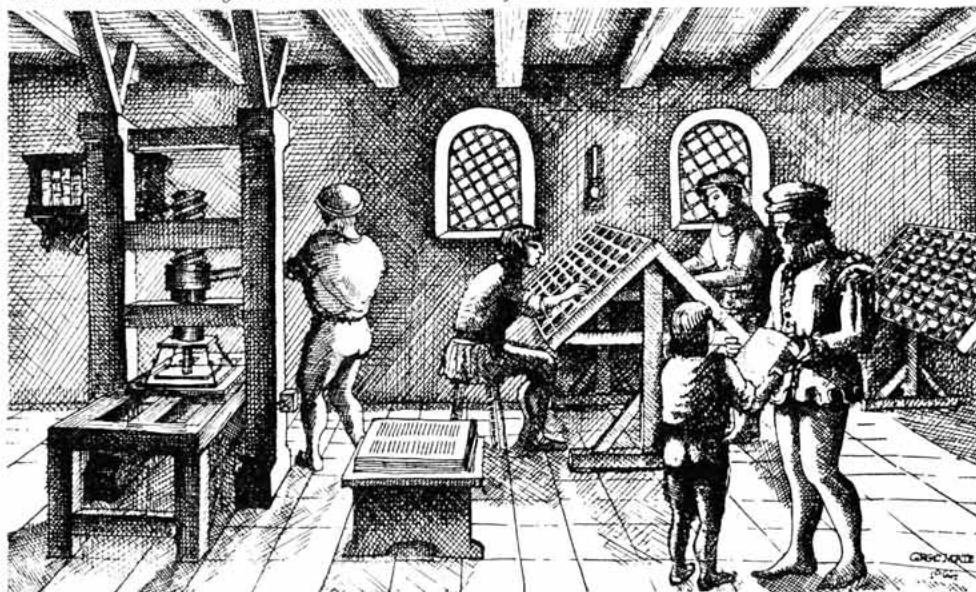
Riassunto

Quest'articolo, in base ai materiali dagli archivi veneziani, riporta la presenza e l'attività degli abitanti di Segna a Venezia dal '400 al '700. Si volge particolare attenzione all'intensità d'immigrazione degli abitanti di Segna, ai loro mestieri, ai loro legami di di parentela e di amicizia, specialmente se si riferiscono a relazioni con altri immigrati dalla sponda orientale dell'Adriatico. Viene riportata anche la vita spirituale degli abitanti di Segna e i loro legati dedicati alle istituzioni religiose di Venezia, come pure le loro possibilità economiche e le loro operazioni finanziarie. Viene messo in rilievo che gli abitanti di Segna, benchè politicamente divisi dalle altre parti della costa orientale adriatica sottomesse alla Repubblica di Venezia, durante tutto questo periodo avevano diverse relazioni con gli altri nostri immigrati ed è quindi necessario considerare la presenza e l'attività degli abitanti di Segna a Venezia negli ambiti della presenza e dell'attività degli immigrati da tutto il territorio croato nel tempo di lunga durata della loro evoluzione storica

Traduzione di Marino Manin

Dio zadnje stranice glagoljskog Misala iz 1483. prema reprodukciji primjerka iz zagrebačke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, sign. RI-4-62b., Zv. Kulundžić, Senjski zbornik II. 1966.

Unutrašnjost kosinjske tiskare" prema zamisli prof. Mate Grgića, Zv. Kulundžić, Senjski zbornik II. 1966.